

ks. TADEUSZ KRAHEL

DZIAŁALNOŚĆ KS. PROF. MICHAŁA KLEPACZA W WILNIE I BIAŁYMSTOKU

Wypadło mi przedstawić wileńsko-białostocki okres życia i działalności ks. prof. Michała Klepacza, późniejszego pasterza diecezji łódzkiej. 100-lecie urodzin i ponad ćwierć wieku od śmierci zobowiązują do syntetycznego i wyczerpującego ukazania tych lat ciekawych i trudnych w życiu tego wybitnego Kapłana. Niestety, nie mogłem przebadać archiwaliów wileńskich, nie wiem, czy zachowały się tam dokumenty dotyczące interesującej nas Postaci¹ i dlatego rozważania swoje przedstawiam być może na niekompletnych źródłach. Dlatego artykuł bardziej będzie traktował o Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego i Wyższym Seminarium Duchownym Wileńskim w latach 1936–1946 niż o ks. prof. Klepaczu.

Dziwne bywają koleje losu ludzkiego. Widać to wymownie na przykładzie biskupa Michała Klepacza. Urodził się w 1893 roku w Warszawie, do Seminarium Duchownego wstąpił w Kielcach, a stąd został wysłany, jako zdolny alumn, do Akademii Duchownej do Petersburga. Tam uzyskał stopień kandydata teologii i przyjął w 1916 roku święcenia kapłańskie. Kontynuuje studia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, tam uzyskuje doktorat z teologii, pracuje jako profesor Seminarium Duchownego w Kielcach, skąd znowu „porywają” go do Wilna na Uniwersytet Stefana Batorego, a stamtąd już przez Białystok zmierza do Łodzi, by tu zatrzymać się dłużej i przez 21 lat kierować lokalnym Kościołem łódzkim².

Ksiądz Klepacz zwrócił na siebie uwagę wileńskiego środowiska teologicznego i filozoficznego wydaną drukiem w Kielcach w 1933 roku książką *Idea Boga w historiozofii Augusta Cieszkowskiego na tle ówczesnych prądów umysłowych* (praca doktorska). W tymże bowiem roku 16 listopada Rada Wydziału Teologicznego USB podjęła uchwałę o powołaniu ks. Klepacza na katedrę filozofii w charakterze profesora nadzwyczajnego. Po tej uchwale dziekan Wydzia-

---

¹ Kwestionariusz, dotyczący Seminarium Duchownego w Wilnie w latach 1939–1944 podaje, że „nowsze archiwum zrabowali Niemcy”. (Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku. Tezeka: Wil. Rz.kat. Seminarium Metropolitalne).

² T. Krahel, *Klepacz Michał (1893–1967)*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, Warszawa 1983, s. 77–80; K. Gruczyński, *Biskup Michał Klepacz 1893–1967*, Łódź 1993.

łu ks. prof. Ignacy Świrski 30 stycznia 1934 roku wniósł w tej sprawie prośbę do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ministerstwo jednak zwlekało, żądało podania kilku kandydatów oraz opinii o nich od innych profesorów, także świeckich. Ksiądz dziekan Świrski w piśmie z 4 lipca 1935 roku pisał, że ks. Klepacz nadal jest jedynym kandydatem Rady Wydziału Teologicznego. W referacie omawiającym działalność naukową kandydata na katedrę, dziekan Świrski bardzo wysoko oceniał wspomniane dzieło ks. Klepacza *Idea Boga w historiozofii Augusta Cieszkowskiego*. Stwierdzał, że autor wykazał wielką erudycję, obiektywizm oraz znajomość metody naukowej, ma „sposób wyrażania myśli jasny, dokładny, terminologię ścisłą, styl wdzięczny, walory literackie niepospolite”. Dodał też, że chociaż ks. Klepacz nie ma habilitacji, może być profesorem³.

Kandydatami na katedrę byli ponadto ks. Stefan Skibniewski, ks. Józef Pastuszka, ks. Andrzej Krzesiński, o. Innocenty Bocheński, ks. Jan Salamuchai ks. Kazimierz Kowalski. Ankiety na ich temat wypełnili m.in. ks. prof. Konstanty Michalski, ks. prof. Jan Stepa, prof. Władysław Tatarkiewicz, prof. Roman Ingarden, prof. Władysław Heinrich. Ksiądz Klepacz otrzymał najwięcej głosów. Starania jednak trwały bardzo długo. Dopiero 17 listopada 1936 roku minister W. Świętochowski wydał wniosek o mianowanie ks. Klepacza prof. nadzwyczajnym filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym USB. Czytamy w tym piśmie, iż ks. Klepacz „dał się poznać jako poważny uczony i wybitny pedagog”. Nominację profesorską podpisał 15 grudnia 1936 roku prezydent Rzeczypospolitej⁴.

Trzeba podkreślić, że Uniwersytet Wileński był przedmiotem dumy mieszkańców Wilna i Wileńszczyzny. Bogata i złożona historia, piękne tradycje i jakże wiele wybitnych osobistości związanych było z tą uczelnią. Można powiedzieć, że duch Wieszcza Adama towarzyszył młodzieży w zdobywaniu wiedzy. W uczelni panowała specyficzna atmosfera szacunku dla swojej Almae Matris i dumy z niej. Po wskrzeszeniu Uniwersytetu w 1919 roku pozyskiwano profesorów z różnych stron Polski. Trzeba było wielu lat, aby odrobić straty, spowodowane zaborami i prześladowaniami.

Po przybyciu do Wilna ks. Klepacz jesienią 1936 roku objął Katedrę Filozofii Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym. Zasadnicze grono studentów tego wydziału stanowili alumni Wyższego Seminarium Duchownego, które od 1925 roku było złączone z tymże fakultetem⁵. Studentów świeckich na tym wydziale było bardzo niewiele, przykładowo w roku akademickim 1937/38 było

³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), sygn. 3358.

⁴ Tamże.

⁵ Por. B. Żongołłowicz, *Wydział Teologiczny USB w okresie 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1, Wilno 1929, s. 23–251.

ich tylko 6, a kleryków 126⁶. W pierwszym roku swej pracy ks. Klepacz prowadził też w wiosennym trymestrze wykłady z apologetyki. Poprzedni wykładowca tego przedmiotu, słynny ks. Henryk Hlebowicz, odszedł bowiem z Wilna na parafię do Trok. W roku akademickim 1937/38 ks. Klepacz wykładał ontologię, teodyceę oraz prowadził seminarium filozoficzne. W roku następnym zamiast teodycei wykładał psychologię racjonalną oraz historię filozofii w Polsce w wieku XIX i XX. Ponadto prowadził – co może dziwić – wykłady z literatury: w roku akademickim 1937/38 – „Filozoficzno-religijne poglądy we współczesnej literaturze Europy ze specyficznym uwzględnieniem literatury polskiej”, a w ostatnim roku akademickim przed wojną – „Poglądy ideowe we współczesnej literaturze pięknej”⁷.

Wykłady ks. Klepacza cieszyły się dobrą opinią u słuchaczy. Mówił z polem, pięknym językiem, a ponadto – jak podkreślali moi rozmówcy – miał bardzo „miłą” barwę głosu. To samo można powiedzieć o jego kazaniach. Był kaznodzieją cieszącym się uznaniem. Głosił kazania i konferencje w czasie mszy świętych w katedrze wileńskiej i Ostrej Bramie, transmitowanych przez radio na całą Polskę. W okresie wileńskim publikował swoje artykuły w czasopiśmie „Sprawy Otwarte”, których zbiór wydał jako odrębne książki *Idealy średniowiecza a czasy obecne* oraz *Karol Hubert Rostworowski. Szkic psychologiczno-ideologiczny*. Ponadto w 1937 roku opublikował w Katowicach dzieło *Kierunki organizacyjne oraz ideały wychowawcze we współczesnym szkolnictwie polskim*, które było owocem wcześniejszej pracy pedagogicznej.

W 1939 roku nastąpiły zmiany we władzach uczelni i wydziału. Rektorem USB został profesor prawa Stefan Ehrenkreutz, któremu 1 września 1939 roku, a więc w dniu wybuchu wojny, przekazał urząd ustępujący rektor ks. Aleksander Wóycicki, który miał sprawować obowiązki prorektora. Dziekanem Wydziału Teologicznego wybrano ks. prof. Klepacza⁸. Wypadło mu kierować Wydziałem przez całą wojnę aż do 1946 roku, w czasach oficjalnego funkcjonowania uczelni i w okresie działalności potajemnej, kiedy to Wydział działał nieoficjalnie w ramach Wileńskiego Seminarium Duchownego.

W dwa tygodnie po wybuchu wojny władze seminaryjne wystosowały przez Radio Wileńskie apel do alumnów (14 IX), by szybciej przybyli do Wilna, gdyż nauka rozpocznie się wcześniej, niż planowano⁹. Obawiano się, że później z po-

⁶ *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939*, Wilno b.r. (Statystyka studentów i wolnych słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Rok akad. 1937/38).

⁷ *Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1936/37*, Wilno br.; Takież druki za lata 1937/38 oraz 1938/39.

⁸ T. K r a h e l, *Wileńskie Seminarium Duchowne w czasie II wojny światowej*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej”, 1982, nr 1, s. 106–114.

⁹ AAB, Kronika życia organizacyjnego i towarzyskiego w Metropolitalnym Seminarium Wileńskim, Księga nr 2, k. 65 v.

wodu wojny trudno będzie alumnom przybyć do Seminarium. Część kleryków, zwłaszcza pochodzących z Małopolski, Wielkopolski, Pomorza czy okolic Łodzi, przybyć już nie mogła, a wielu z nich apelu radiowego nie słyszało. Razem zebrało się ponad 90 alumnów i 20 września rozpoczęły się zajęcia w Seminarium, a w październiku także na Uniwersytecie¹⁰.

Wilno znalazło się najpierw pod władzą sowiecką, a w październiku 1939 roku zostało przekazane Litwie. Pod jej władzą było do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w końcu czerwca 1941 roku. Trzeba zaznaczyć, że po zajęciu krajów nadbałtyckich przez Związek Radziecki w czerwcu 1940 roku Litwa była już Litewską Republiką Radziecką.

W roku akademickim 1930/40 zajęcia w Seminarium odbywały się w zasadzie normalnie, jeśli nie liczyć litewskich akcji nacjonalistycznych i trudności materialnych. Natomiast Uniwersytet Stefana Batorego działał tylko jeden trymestr. Decyzją rządu litewskiego 15 grudnia 1939 roku uczelnia została zamknięta. Oto jak opisuje to kronika seminaryjna.

„15 XII. Do dnia dzisiejszego na Uniwersytecie nie było żadnych zmian, czyli pierwszy trymestr 1939/40 został studentom zaliczony. Dziś nastąpiło zamknięcie polskiego Uniwersytetu SB przez władze litewskie. Nie pomogły delegacje władz uniwersyteckich i studenckich, które interweniowały w tej sprawie w Ministerstwie Oświaty w Kownie. Smutkiem nappełniła się dusza każdego studenta, lecz trzeba się było pogodzić z faktem i wszelkie odruchy oburzenia pohamować, jeśli się chciało uniknąć jeszcze większego nieszczęścia.

16 XII. Dziś tj. w sobotę z okazji zamknięcia USB została zorganizowana w ramach legalnych rzewna uroczystość. O godz. 10 w kościele akademickim św. Jana, ks. dziekan Ignacy Świrski odprawił uroczyste nabożeństwo, na którym był obecny senat akademicki z p. Rektorem Ekrenkreutzem na czele, młodzież akademicka i wielu innych. W czasie mszy świętej śpiewał chór alumnów naszego seminarium. Kazania prawdopodobnie ze względów ostrożnościowych nie było. Po mszy świętej odśpiewano Boże coś Polskę. Przy słowach: „Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie” wielu płakało. Następnie wysypało się wszystko na dziedziniec ks. Piotra Skargi. W imieniu młodzieży przemówił kol. Jeśmian, w krótkich słowach dziękując p. Rektorowi i p.o. Profesorom za pracę w kształceniu i wychowywaniu studentów, rozpoczynając swe przemówienie od słów: „Nie po raz pierwszy spotyka naszą uczelnię taki los...”. Następnie przemówił krótko p. Rektor Ehrenkreutz. Po tym przemówieniu odśpiewano Rotę Konopnickiej i hymn narodowy Jeszcze Polska nie zginęła. Uroczystość ta sprawiła ogromne wrażenie. Wielu płakało. Widziałem, jak jedna studentka pod wpływem tego śpiewu zemdląła.

---

¹⁰ R. Kułak, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego i Metropolitalne Seminarium Duchowne w Wilnie w czasie II wojny światowej*, Lublin 1986 (praca magisterska), s. 34 ns.; AAB, Teczka: Wileńskie Seminarium Duchowne (ks. dr W. Suszyński, Informacja o losach Wileńskiego Seminarium Duchownego w czasie wojny od r. 1939 do dnia 5 sierpnia 1946 r.).

W ciszy i skupieniu rozeszliśmy się do domów”¹¹.

Profesorowie i studenci USB i w ogóle społeczeństwo polskie uznało zamknięcie uczelni za akt przemocy i bezprawia. Senat Uniwersytetu wystosował protest do profesorów uniwersytetów całego świata o poparcie. Wśród osób podpisanych pod aktem figuruje również dziekan Wydziału Teologicznego ks. Michał Klepacz¹².

Zlikwidowany Uniwersytet przeszedł do tajnego nauczania. Również Wydział Teologiczny prowadził dalszą działalność, ale w ramach Seminarium Duchownego. Tu prowadzono seminaria naukowe i kontynuowano prace magisterskie. Dyplomy magisterskie wydawano jeszcze w 1940 roku na oficjalnych blankietach uniwersyteckich, ale z datą sprzed 15 grudnia 1939 roku¹³.

Następny rok akademicki (1940/41) był jeszcze trudniejszy. Był Seminarium cały czas był zagrożony. W sierpniu 1940 roku trzy czwarte gmachu seminaryjnego zajęły władze Litewskiej Republiki Radzieckiej i przekazały go instytucjom sądowym. Natomiast 4 września, na dwa dni przed planowanym rozpoczęciem nauki, władze litewskie kazały opuścić pozostałą część budynku. Zarząd Seminarium odwołał się wówczas do władz bezpieczeństwa, które skierowały sprawę do Litewskiego Komisariatu Oświaty w Kownie. Dzięki interwencji zastępcy prezesa komisarzy ludowych czasowo wstrzymano eksmisję Seminarium z gmachu. Po miesiącu nadeszła odpowiedź z Komisariatu Spraw Wewnętrznych z Kowna, odmawiająca prawa istnienia Seminarium Duchownego w Wilnie. Według tej decyzji archidiecezja wileńska miała kształcić swoich kandydatów do kapłaństwa w jedynym dla całej Litwy seminarium w Kownie. Władze Seminarium Wileńskiego wystosowały wówczas odwołanie uzasadniające konieczność istnienia seminarium w Wilnie i niemożliwość kształcenia swoich alumnów w Kownie. Na to pismo odpowiedzi nie otrzymano i mimo trudności Seminarium przetrwało do końca roku szkolnego¹⁴. Biorąc pod uwagę ówczesną sytuację, należy to uznać za niewątpliwy sukces.

W końcu czerwca 1941 roku Wilno znalazło się pod okupacją niemiecką. Seminarium nowy rok akademicki rozpoczęło jesienią w zasadzie normalnie. Studiowało wówczas, razem z alumnami zakonnymi i kilkoma z innych seminariów diecezjalnych, około 90 kleryków. Najliczniejszy był rok pierwszy, na który zgłosiło się ponad 30 kandydatów do kapłaństwa¹⁵. Klerycy, ponieważ nie mieścili się

¹¹ AAB, Kronika życia organizacyjnego..., k. 69.

¹² Zob. *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, zebrał i wstępem opatrzył P. Łossowski, Warszawa 1991.

¹³ *Tajne nauczanie medycyny i farmacji w latach 1939–1945*, Warszawa 1977, s. 255–76 (wspomnienia M. Reichera, T. Ginko i A. Dawidowicza); A. Ś w i ę c i c k i, *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939 i jego dziedzictwo dzisiaj: Wydział Prawa i Nauk Społecznych. Spotkania*, „Niezależne Pismo Młodych Katolików”, 1981, nr 15, s. 56–63.

¹⁴ AAB, Teczka, Wil. Rz. kat. Sem. Metr. ks. W. Suszyński, Informacja, s. 2.

¹⁵ Tamże. Wykaz alumnów Rz. kat. Seminarium Duchownego w Wilnie w r. akad. 1941/42.

w pozostawionej im części budynku seminaryjnego, mieszkali także przy kościele św. Jakuba i w domu przy ul. Wileńskiej. Przy tej ostatniej ulicy mieszkał także ks. prof. Klepacz. Alumni zakonni mieszkali w swoich klasztorach, a do seminarium przychodzili tylko na wykłady.

3 marca 1942 roku budynek seminaryjny został otoczony przez niemieckie gestapo i tajną policję litewską, o godz. 900 w czasie wykładów, aresztowano profesorów i alumnów. Tylko nieliczni uniknęli uwięzienia. 14 profesorów, w tym i ks. Klepacz oraz prawie wszyscy alumni, zostali osadzeni w więzieniu na Łukiskach¹⁶. W tym samym czasie w więzieniu łukiskim znalazło się wielu księży wileńskich, których po kilku tygodniach zwolniono.

Ksiądz Klepacz aresztowany razem z innymi profesorami i alumnami Seminarium 3 marca 1942 roku, do 19 marca przebywał w więzieniu wileńskim na Łukiskach, następnie został przewieziony razem z innymi profesorami do Wiłkowyszek, gdzie przebywał do 17 października 1942 roku. Stąd wywieziono go do ciężkiej pracy w majątku Szałtupie na Litwie, gdzie przebywał do 2 grudnia 1942 roku. Następnie do 15 marca 1944 roku był w więzieniu w Kownie i w karnym obozie w Prowieniszkach, a od tego czasu znowu w Szałtupiu i tu doczekał się wyzwolenia 16 lipca 1944 roku i powrócił do Wilna¹⁷. W Szałtupiu był najbardziej z wszystkich księży szykanowany i prześladowany przez komendanta obozu Algirdasa Petronisa¹⁸.

W hitlerowskim obozie pracy w Prowieniszkach ks. Klepacz był m.in. inicjatorem konkursów poetyckich wśród księży. Pierwszym tematem konkursu była msza święta, potajemnie odprawiana od pewnego czasu na strychu chlewika¹⁹. Zachowały się wiersze 3 księży: ks. Klepacza, ks. Józefa Grasewicza, mającego dziś 91 lat proboszcza w Kamionce na Białorusi oraz ks. Stanisława Bielawskiego, późniejszego profesora Seminarium Duchownego w Białymstoku, obecnie na emeryturze.

Po przejściu frontu i wyzwoleniu Litwy latem 1944 roku spod okupacji hitlerowskiej wrócili z obozów do Wilna profesorowie Wydziału Teologicznego i Seminarium Duchownego. Wrócił też z miejsca internowania w Mariampolu arcybiskup wileński Romuald Jałbrzykowski i znowu zaczął rządzić archidiecezją. Zaraz też pomyślano o przywróceniu do życia Seminarium Duchownego. Budynek seminaryjny był ograbiony ze wszystkiego. Splądrowane i spustoszone były też mieszkania profesorów. Ocalała tylko główna biblioteka seminaryjna, choć i z niej wiele dzieł zginęło²⁰.

Księdzu prof. Klepaczowi w czasie wojny przepadły podręczniki do ontologii i teodycei, ponadto wykłady uniwersyteckie z etyki i historii filozofii w Pol-

¹⁶ Tamże, ks. W. Suszyński, *Informacja...*, s. 3.

¹⁷ Tamże, *Kwestionariusz „Wilno-Fakultet” – lata 1939–1944*.

¹⁸ Tamże, *Anonimowa relacja o losie profesorów w obozach i więzieniach*.

¹⁹ S. B i e l a w s k i, *Okruchy słowa*, 7, Białystok 1990, s. 18.

²⁰ AAB, *Teczka: Wil. Rz. kat. Sem. Metr.*, ks. W. Suszyński, *Informacja...*, s. 3.

sce, praca *Idealy współczesnej literatury pięknej* oraz konferencje radiowe z lat 1937–1939²¹.

Zaczęto przygotowywać budynek, sale wykładowe i mieszkalne do rozpoczęcia pracy. Ludność wileńska bardzo ofiarnie pomogła zebrać potrzebne sprzęty. 1 października 1944 roku Seminarium znowu zaczęło swoją pracę²². Rektorem nadal był ks. Jan Uszyło, a dziekanem Wydziału Teologicznego, potajemnego, ks. Klepacz. Liczba kleryków ciągle wzrastała. Przybywali alumni z różnych stron, z rodzinnych domów, z miejsc ukrywania się. Niektórzy studenci I roku znaleźli się w Seminarium przypadkowo, przymuszeni okolicznościami, ratując się przed uwięzieniem lub wcieleniem do Czerwonej Armii. W styczniu 1945 roku Seminarium liczyło 73 kleryków²³.

Sowieckie władze litewskie 20 lutego 1945 roku zamknęły Seminarium i nakazały, by klerycy opuścili Wilno²⁴. W tej sytuacji arcybiskup Jałbrzykowski po naradzie z profesorami zarządził przeniesienie uczelni do Białegostoku, a więc do tej części archidiecezji wileńskiej, która pozostała w granicach Polski. W początkach marca pierwsi alumni wyjechali do Polski. Klerycy narodowości litewskiej udali się wówczas do Seminarium Duchownego w Kownie²⁵.

Z polecenia arcybiskupa Jałbrzykowskiego w marcu 1945 roku wyjechali do Białegostoku ks. Aleksander Mościcki i ks. Jan Krassowski (prefekt i prokurator Seminarium), by tu znaleźć lokal i przygotować go do potrzeb Seminarium. Po naradzie z dziekanem białostockim ks. Aleksandrem Chodyko i władzami zniszczonego miasta, ustalono, że Seminarium mieścić się będzie w domu Braci św. Józefa przy ul. Słonimskiej 8, zajmowanym dotąd przez wojsko sowieckie²⁶.

W kolejnych transportach repatriacyjnych przybywali z Wilna dalsi klerycy i profesorowie. Większość profesorów, w tym i ks. Klepacz, 30 kwietnia przybyło tzw. pociągiem uniwersyteckim. Tego samego dnia odbyli oni pierwszą w Białymstoku sesję pedagogiczną i ustalili termin otwarcia uczelni w nowym miejscu, 8 maja 1945 roku Seminarium i Wydział Teologiczny rozpoczęły pracę w Białymstoku. 24 maja odbyła się uroczysta inauguracja, w czasie której wykład inauguracyjny wygłosił ks. Klepacz, który nadal był dziekanem Wydziału Teologicznego. Nowym rektorem Seminarium został ks. prof. Ignacy Świrski²⁷. Dotychczasowy rektor, ks. Jan Uszyło pozostał w Wilnie.

²¹ M. S z c z ę s n y, *Sylwetka pasterza*, WDL, 1967, nr 11–12, s. 283.

²² AAB, Teczka: Wil. Rz. kat., Sem. Metr., ks. W. Suszyński, Informacja..., s. 3.

²³ Tamże, Alumni Seminarium metropolitani Vilmensis a. sch. 1944/45 (stan z 1 I 1945 r.).

²⁴ Tamże, ks. W. Suszyński, Informacja..., s. 3.

²⁵ R. K u ł a k, *Wydział Teologiczny...*, s. 101 ns.

²⁶ Tamże.

²⁷ AAB, [Protokoły sesji Księży Profesorów Wydziału Teologicznego i Wileńskiego Seminarium Duchownego] Protokoły sesji z 30 i 31 IV 1945 r.; J. Pankiewicz, *Dzieje*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945–1980*, Białystok 1981, s. 15 ns.

W Białymstoku ks. Klepacz, jako dziekan Wydziału Teologicznego, starał się o uznanie Wydziału przez władze państwowe²⁸. Mieszkał przy kościele św. Wojciecha, odprawiał tam msze święte i głosił kazania, na które tłumnie gromadzili się wierni miasta. W Seminarium prowadził wykłady z ontologii, teodycei, pedagogiki, apologetyki i teologii dogmatycznej²⁹.

20 grudnia 1946 roku Papież Pius XII zamianował ks. Klepacza biskupem ordynariuszem diecezji łódzkiej. Konsekracja biskupia odbyła się w białostockiej farze 13 kwietnia 1947 roku. Konsekratorem był prymas kardynał August Hlond. Nominacja ta rozpoczynała serię nominacji biskupich spośród profesorów Wydziału Teologicznego USB³⁰.

Po odejściu ks. Klepacza do Łodzi dziekanem Wydziału został ks. prof. Czesław Falkowski, były rektor Uniwersytetu Wileńskiego. Wydział jeszcze przez jakiś czas trwał. Władze zlikwidowały go w 1948 roku³¹. Nieoficjalnie trwał jeszcze mniej więcej do 1951 roku. Można tak sądzić z protokołów posiedzeń sesji pedagogicznych. Ostatni wspólny Protokół posiedzenia Rady Wydziału Teologicznego USB i Profesorów Rzymskokatolickiego Duchownego Seminarium w Białymstoku notujemy pod datą 19 grudnia 1951 roku³².

Na Wydziale w Białymstoku zachowywano wdzięczną pamięć o biskupie Klepaczu. Świadczy o tym pismo ks. dziekana Falkowskiego z 15 kwietnia 1947 roku następującej treści: „Niniejszym mam zaszczyt powiadomić Waszą Ekscelencję, iż Rada Wydziałowa na posiedzeniu swem w dniu 15 IV 1947 roku, w uznaniu wielkich zasług Waszej Ekscelencji, położonych na polu naukowym i organizacyjnym w najtrudniejszym okresie istnienia naszego Wydziału i Uniwersytetu, uchwaliła zaszczyścić Waszą Ekscelencję tytułem Doktora honoris causa naszego Wydziału.

Odpowiedni dyplom wydany będzie wówczas, gdy warunki na to pozwolą³³.

Warunki nie pozwoliły, ale sama uchwała ma też swoją rangę. Po odejściu do Łodzi, biskup Klepacz miał tytuł profesora honorowego Wydziału.

Podsumowując, trzeba powiedzieć, że wileńsko-białostocki okres życia i działalności ks. Klepacza był bardzo trudny. W ciągu 10 lat tylko 3 pierwsze lata były okresem normalnej pracy. 2 lata oraz 4 i pół miesiąca spędził w więzieniach i obozach pracy. Ponad 7 lat (wliczając w to okres więzień i obozów) jako dziekan Wydziału Teologicznego USB kierował jego pracą w najtrudniejszym, okupacyjnym okresie, kiedy Uniwersytet został zlikwidowany, a poszczególne wydziały, w

²⁸ Zob. S. Hołodok, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Białymstoku (1945–1951)*, „Studia Teologiczne”, 1992, t. 10, s. 117–136.

²⁹ J. Pankiewicz, *Dzieje...*, s. 22.

³⁰ K. Gruczyński, *Biskup Michał Klepacz...*, s. 46–47.

³¹ S. Hołodok, *Wydział Teologiczny...*, s. 126.

³² AAB, [Protokoły sesji...].

³³ AAB, Teczka: Sprawy Wydziału USB po przeniesieniu do Białegostoku. Pismo Rady Wydziału USB do bpa Klepacza z 15 IV 1947 r.

tym i Teologiczny, zeszyły do działalności podziemnej, tajnej. W takich warunkach także powstawały na Wydziale Teologicznym w Wilnie i w Białymstoku magisteria i doktoraty, a nawet przeprowadzono dwa kolokwia habilitacyjne (ks. Władysława Suszyńskiego – 22 VI 1946 i ks. Walentego Urmanowicza – 3 IV 1946). Oprócz cierpień, zaznaczonych w więzieniach i obozach pracy, poniósł też ks. prof. Klepacz w czasie wojny wielkie straty naukowe, jakimi było zniszczenie przygotowanych do druku prac i pozostających w rękopisach wykładów uniwersyteckich i radiowych konferencji.

L'ACTIVITE DE MONSIEUR L'ABBE MICHEL KLEPACZ A WILNO ET A BIALYSTOK

Resume

L'article présente la période que monsieur l'abbé et professeur Michel Klepacz a vécue à Wilno et à Białystok. L'auteur se concentre particulièrement sur l'histoire de la Faculté Théologique de l'Université de Stefan Batory à Wilno et sur l'histoire du Séminaire Diocésain à Wilno. Celui-ci était successeur de cette Faculté dans les années 1936–1946. Dans cette période difficile monsieur l'abbé M. Klepacz était professeur de la philosophie chrétienne et ensuite doyen de la Faculté de Theologie à Wilno.